

RAVNOPRAVNOST IN DOSTOJANSTVO ŽENE

DR. MACA JOGAN, LJUBLJANA

Govoreći uopšteno o ljudskom dostojanstvu M. Oklobdžija (1989: 255) zaključuje, »dakle, dostojanstven čovjek je onaj koji je častan, ugledan i poštovanja vrijedan jer je njegovo ponašanje određeno poštenim mišljenjem i vladanjem«. Pošto su sve ove karakteristike društveno proizvedene (iako i u ovoj produkciji krajnji cilj u stvaranju »prirodnosti«, rutine, kao nužnog uvjeta za neprekidno postojanje i djelovanje pojedinaca i grupa u društvu i društva kao cjeline), svakako zaslužuju pažnju pitanja o tome, ko definiše mjerila za onaj tip društvenog djelovanja čovjeka, koji može dobiti epiteton dostojanstvenog; to znači ko i kako određuje, šta je poželjno, nužno, smisaono, dozvoljeno, obavezno u svakidašnjem ponašanju, dalje ko i kako kontroliše realizaciju stvarnog prihvatanja ovih uzoraka i ponašanja i kakvim sredstvima nagrađuje (pozitivnim i/ili negativnim sankcijama) ispunjavanje društveno obaveznih uloga.

Reflektirati ljudsko dostojanstvo znači dakle preispitati samo definiranje bištva čovjeka, njegovih specifičnih potencijala i njegovih položaja i uloga u odnosu do drugih ljudi i cjeline. Na nivou ovozemaljskih stvarnih međuljudskih odnosa, za koje je karakteristična neravnomernost raspodele moći, bogatstva, ugleda (ukratko – za postojanje ljudi nužnih resursa) iz ove potrebe i zbog ograničenja čovekovih prava i sloboda rađale su se različite deklaracije o pravima čovjeka počev sa deklaracijom iz 1215 u Engleskoj (Magna Carta Libertatum). Ne upuštajući se (za sada) u pitanje relacije podanik-gospodar i reproduciranje ovih odnosa (što se dešavalo uz različito distanciranje od opšte važećih prava obzirom na konkretan položaj u hierarhiji tako da se za nosioce pozitivnih polova moći mogao upotrebljavati princip »ne gledaj me, slušaj me«), interesantno je, da je u suvremenosti ljudsko dostojanstvo pomenuto u 46,6% ustava zemalja članica UN (Oklobdžija, 1989: 259). Znači, stanje nije baš povoljno ni na najopštijoj razini posmatranja – kada nastupa »uopšteni čovjek«, a kako je tek kada pokušavamo posmatrati stanje obzirom na podelu po polu.

Zašto je potrebno govoriti odvojeno, posebno o dostojanstvu žene, pa zar žena nije po prirodi jednaka ljudskom biću – može se zapitati logički potpuno opravdano. Dali je moguće obzirom na prirodnu (polnu) razliku, koja je nužna za postojanje i reprodukciju svih živih bića, objasniti, da je kao kulturno (histo-

rijski postojeće i delujuće) biće žena nužno nešto drugo nego biće muškog pola. Sa ovim pitanjima ulazimo u samu suštinu definisanja biti čovjeka, koje je u poznatoj historiji temeljilo na neprekidnom konstruiranju i reproduciranju nejednakosti po polu, koja se izražavala kao hierarhijska raspoređenost u kojoj je podređen položaj dodeljen ženi. A ako prihvatimo pretpostavku, da se mogu svi odnosi i svi produkti artikulisati i postojati samo kroz djelenje realno postojećih ljudi, onda iz činjenice, da postoje dva pola, izlazi da je androcentrizam regulativni princip organizacije međuljudskih odnosa sa ugrađenom marginalizacijom žene na različitim relevantnim razinama djelovanja.

Nije slučajno, da je poznati njemački sociolog G. Simmel već 1911 konstatovao: objektivno=muško («objektiv-maennlich»), a za savremena društva npr. S. Ortner (1983) kaže, da je »jedna od realnih opštih karakteristika drugorazredni položaj žene, činjenica, koja važi za sve kulture«. Važno je upozoriti da ovaj nepogodan položaj žene nije posledica nekih ličnih crta, koje bi proizlazile iz same prirode žene (iako i žene surađuju u ovom procesu kao prenosioci samoumljivih uzoraka djelovanja i ponašanja) nego je prvenstveno posledica cjelovitog i sveobuhvatnog djelovanja svih društvenih strukturalnih elemenata. U ovom smislu savremena njemačka sociologinja U. Beer (1990: 11) opravdano govori o »sistemskom karakteru« nejednakosti po polu i zaključuje da je »pol« strukturalna kategorija. A to znači, da postoji društvena prinuda, koja se ispoljava u seksističkom (znači polno nejednakom – na štetu žena) utvrđivanju obaveza i prava u svakidašnjem životu, i da su granice slobodnog odlučivanja o bitnim životnim pitanjima za žene sužene, uže nego za pripadnike muškog pola. Zajedničko ovim sužavanjima slobodne žene u različitim kulturama je redukovanje žena na njihovu »prirodnu funkciju« (u rađanju djece i brizi za odgoj djece te svih koji su potrebni pomoći) i produžavanje ove funkcije na čitav život i upotrebu svih potencijala žene. Opravdano S. Ortner (1983: 182) upozorava, da »u istini žena nije blizkija (ili udaljenija) od prirode nego muško biće – obojica raspolažu sa sviješću i obojica su umrljivi«.

Za shvaćanje konkretnih procesa društvene produkcije marginalnosti žena (i na toj osnovi utemeljenih napora za poboljšanje položaja žena) teorijski nije produktivno traganje za prvim uzrocima podređenosti žene, jer nas ovaj postupak dovodi u najboljem slučaju samo do mitoloških interpretacija matriarhata, a u jezgru ovih izlaganja subsumirana je baš funkcija opravdavanja patriarhalnih uzoraka kao jedinih koji u stvarnim međuljudskim odnosima mogu stvarati red iz kaosa. Naime, kako podvlači i J. Bamberger (1983: 265), mitovi kao djelovi kulturnog koda baš definisanjem posledica ženskih regulativnih principa (društvo u stanju katastrofe) opravdavaju potrebu po petrifikaciji i reprodukciji androcentričkih definisanja i patriarhalnih regulacija međuljudskih odnosa. Zbog toga smislaono je polaziti od pitanja, kako se u istorijskim vremenski i prostorno ograničenim uslovima stvaraju seksistički uzorci ponašanja i kako se reproducira patriarhalizam kao sistem društvenih odnosa. U ovom postupku polazimo od hevrističkog modela u kojem se pokušava »uhvatiti« hierarhija po polu kao dio opšte strukture društva.

ASIMETRIJA DRUŠTVENE MOĆI I POLNA HIERARHIJA

Na osnovu dosadašnje prevladajuće i istorijske prakse moguće je prikazati odnos između polne i socijalne (klasne) hierarhije u dve ključne referenčne

točke (porodica i globalno društvo-sa njegovim institucionalnim diferencijacijom) na sledeći način:

raspolaganje sa značajnim resursima	polna hierarhija		klasna hierarhija
	muški	žene	
globalno društvo porodica	A+ +	B- +	viši (vladajući) statusi
globalno društvo porodica	C- +	D- -	niži (vladani) statusi

Iz ovog modela isključeni su drugi tipovi hierarhije (npr. rasne, etničke) ali se mogu zbog potrebe objašnjavanja više komplikovane situacije dodati u taj okvir. Ne ulazeći detaljnije u sve aspekte definisanja (socijalne) klasne hierarhije, treba upozoriti da uzimam kao ključni faktor merenja položaja raspolaganje različitim resursima (više H. Strasser, 1988), koji su obzirom na civilizacioni stepen relevantni za egzistenciju pojedinaca i grupa i osnova za vlast odnosno legitimnu moć (vlasništvo ljudi, sirovina, sredstava za proizvodnju, informacija, itd.).

Šta se može konstatirati iz ovog modela?

Na oba nivoa raspolaganja resursima je u prvom redu očita kumulacija pozitivnih privilegovanih položaja (u polju A) kod muških vladajućeg sloja i kumulacija negativnih položaja na suprotnoj strani (u polju D) kod žena vladanih, nižih (većinskih) slojeva. Kao što se radi o koncentraciji moći u polju A i sa njom povezanih (različitih) sredstava za realizaciju te moći i pomoću kontrole i represije, tako se u polju D radi o kumulisanju nemoći i depriviranosti, prisiljavanja i potčinjavanja. Ova činjenica celovite deprivacije, negativiteta upravo iziskuje posebne postupke, da bi se sakrila stvarna nemoć i da bi se stvorila osnova za recepciju te nemoći i višestruke potčinjenosti kao smislene. U ovoj potrebi ukorenjene su različite vrste legitimizacija (od mitova do nauke).

Uz polnu i socijalnu osu nastupaju različite vrste parcijalne deprivacije (u polju B i C). U prvom slučaju (B) radi se o polnoj depriviranosti, ali je ova (ženska) depriviranost delimično ublažena socijalnom privilegiranošću. Ova omogućava ženama (u tom sloju) delimično povlačenje (potpuno je onemogućeno zbog biološke datosti) iz »prirodne uloge« u porodici, koju može individualno obavljati najamna radna snaga iz nižih socijalnih slojeva. Ženski potencijali mogu se osloboditi za delovanje u prostoru, koji ulepšava život njima i muškima u polju A (od seksualne sfere do umetnosti). Depriviranost u pogledu pola se kompenzira ili nadoknađuje sa prednostima muškog položaja (supruga, oca) u ovom sloju uopšte.

U ovoj delimično deprivaciji moguće je tražiti i korene za različitu orijentaciju u borbi za oslobađanje žena (npr. različiti akcenti ženskih pokreta i organizacija u Evropi tog vremena u odnosu na rad – pravo na rad: pravo na jednaku platu sa muškarcima, itd.).

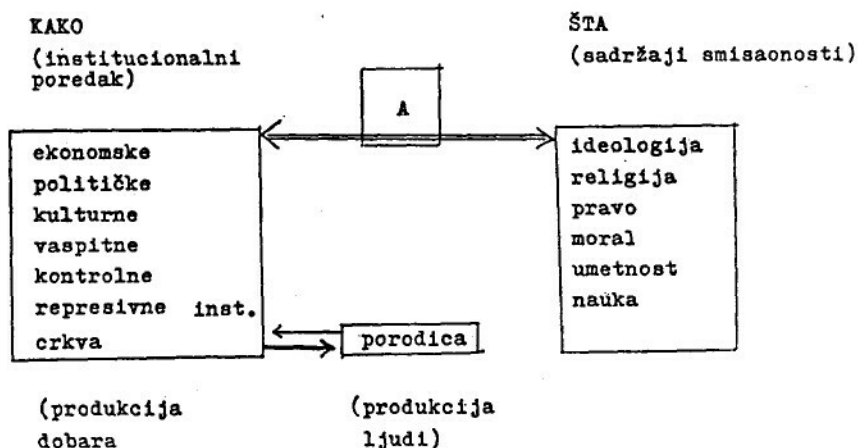
U polju C primarna je socijalna (klasna) depriviranost ublažena sa privilegijem vlasti nad ženom u porodici. »Očetna«, muška vlast omogućuje prednosti i moć, koji nadoknađuju manjak u globalnoj socijalnoj moći. Gospodar u »svojoj« porodici je još uvijek »gazda«, mada je u hierarhiji u pogledu drugih rele-

vanjih dimenzija »sluga«. Uloga gazde dodeljena mu je celovito, jer baš ostvarivanje te uloge omogućuje srazmerno neometano delovanje celovitog društvenog »organizma«, je conditio sine qua non reprodukcije integralne socijalne hierarhije.

Socijalna depriviranost nižih slojeva opravdana i osmišljena je na različite načine, pomoću predestinacije na osnovu božje volje, ili »prirode stvari same«, koja se često izražava u konstataciji, da to traži tehnika ili, ili cjelina ili jednostavno »duh vremena« – zavisno od pristupa.

U svim konkretnim društvima u toku je celovito i srazmerno usklađeno delovanje neophodnih sastavnih delova (subsistema) za produkciju smisaonosti celovite uređenosti i za stvaranje (i očuvanje) poverenja (kod potčinjenih pojedinaca ili grupa) u pogledu opravdanosti postojeće uređenosti. Jedan od najvažnijih ciljeva ovih procesa jeste formiranje moralnosti (pomoću koje se spoljna prinuda transformiše u unutrašnju volju i potrebu pojedinca), odnosno moralnog pojedinca.

Sledeći model prikazuje različite faktore legitimizacije postojeće uređenosti u patriarhalnoj organizovanosti asimetričke podele moći:

Za razumijevanje položaja žena obzirom na različite socijalne položaje korisno je uvažavati i linije dominacije, koje izražava sledeća shema:

Uočljivo je kako se linije dominacije utvrđene sa pripadnošću polu i socijalnom položaju kumuliraju u prostoru, u kome se nalazi većina žena. Uzimajući u obzir ovu činjenicu možemo shvatiti veliku potrebu nosioca moći (i naročito legitimne moći – vlasti) po odgovarajućoj (ideološkoj) interpretaciji lošeg (depriviranog, podaničkog) položaja žena. Ova potreba se zadovoljavala sa takvim definicijama položaja, u kojima se preradama i inverzijama činio ovaj položaj shvatljiv, smisao i prihvatljiv za one pojedince (naročito žene), koji su živeli u depriviranim uslovima. Iz slovačke istorije ćemo uzeti ilustraciju, produciranju i diseminiranju lika žene u štampi krajem 19. vijeka.

PODREĐEN POLOŽAJ ŽENE KAO PRIRODAN

U ovom prikazu zadržat ćemo se na liku žene, kakav je prevladavao u status quo usmerenoj štampi.¹ Lik žene pokušat ćemo prikazati uz neke ključne dimenzije, a pre svega objašnjavanjem primarne ženske »prirode«, što je osnova za celovitu konstrukciju društvenog određivanja drugih dimenzija ženskog postojanja (žena i obrazovanje, učešće žena u plaćenom radu, žene i politika).

Na osnovu istraživanja opšte usmerene štampe (prvi posebni ženski list Slovenka počeo je sa izlaženjem 1897 u Trstu) u drugoj polovini 19. veka moguće je konstatovati, da je do osamdesetih godina prisutnost širih aspekata ženskog pitanja retka. Razmatranja o ženama usmerena su ka afirmaciji neproblematičnosti (samorazumljivosti) opšte (klasne) potčinjenosti i u tom okviru posebne ženske uloge kod »odgoja« – rađanja i formiranja ljudi i ka oživljavanju jedinog pozitivnog lika, Device Marije.

Žena je u drugoj polovini 19. veka do tog stepena domesticirana (Jogan, 1988a), da je shvaćena kao korisna, ali je njena korisnost u svakodnevnom životu često ispod korisnosti stoke, jer stoka je imala cenu koja je bila jasno materializirana. Kao primer za takvo razumevanje žena može se uzeti objašnjenje karikature u Novicama (1852:413): seljak obrazlaže lekaru koji je došao njemu kući: »Molio sam vas, gospon, da mi savetujete za bolesnu ženu i junicu. Međutim prvo vas molim da mi nešto učinite za junicu.« U koliko su žene zbog naglašavanja svoje spoljašnosti postajale »skupe«, odmah su (Novice, 1855: 22) poučene, da je »kićenje rasipno« i opasno za poštenje žena.

Najvažniji zadatak žena, njihov »prirodni« zadatak bio je, prema toj štampi, formiranje potpuno pokornih ljudi, vernih sluga, »dobrih ovčica svete katoličke crkve« (Slovenski prijatelj, 1856:70), koje su kao »pravi katolici u svim stvarima pokorni crkvi« i koji »čvrsto veruju, da ono, što crkva zapoveda, Bog zapoveda, i ko crkve ne sluša je kao nevernik i očiti grešnik« (ibid., 73). Sve prisustvo božje je ono, koje stalno traži pravilno ponašanje, za što su posebno pozvani kršćanski roditelji koji su odgovorni »da svoju decu po božjoj volji, i 'keršćansko' odgajaju« (Slovenski prijatelj, 1856:428), jer samo tako moguće je »izopaćeni svet poboljšati«.

Pri tom ispravljanju i poboljšanju, čemu moraju doprineti pre svega žene, nudi se primer, od koga treba da polazi sve dobro – Marija »slika srčane strp-

1 U ovu štampu svrstavam: Domoljub (1888), Bogoljub, Dom in svet, Slovenski prijatelj, Zgodnja Danica (odnosno Danica) in Rimski katolik. U okviru liberalnog tabora, iz koga dolaze (povremeno) i izazovi, izlazili su: Učiteljski tovariš, Rodoljub, Slovenski narod, Narod.

ljivosti« (koji već u naslovu opeva Slovenski prijatelj, 1882:156). Na ovom liku posebno se naglašavaju sve karakteristike: »Marijina velika patnja i njena čudesna ljubav do patnje«. Pretpostavljam, da ovo naglašavanje nije slučajno. Tako prerađena patnja (naročito je to važno za one patnje i teškoće koje su društveno proizvedene kroz nejednakost i koje kod većine patećih sigurno nisu poželjne) kao inherentna karakteristika jedinog pozitivnog lika i ideala (za formiranje individualnih ličnosti žena) dobije aureolu nečeg željenog i čak nužnog za sreću pojedinog čovjeka (a naročito žene). Stoga valja svima poziv: »Hrišćani, učimo se od Marije voljno i odano nositi krst života!« (ibid, 198). Znači da mora potčinjavanje biti prihvaćeno kao unutrašnja potreba svakog pojedinca (koji je inače u potčinjenom položaju). Prkosnost uopšte, a posebno žene, doživljava posebnu osudu, koju nesumnjivo kazuje pesma o zloj ženi (DOM IN SVET, 1890: 336, 337), u kojoj se žene opominju: »Oj, drage žene, zapamtite: poštujujte, slušajte muževe«.

Žena je u štampi više puta pretstavljena kao đavolsko stvorenje samo po sebi, čime je opravdana posebna briga crkve za ženu. U učiteljskom товариštvu (1883:130) Josip Ciperle piše, da je žena »jednako đavo na Kranjskom« i pri tome si pomaže sa poslovičom: »Tamo kuda đavo sam ne sme, on šalje zlu babu«. Žena postaje đavolom/onda kada je zaražena neverom ili čak nevernicom, jer je prirodni spoj u vezi: ženski pol=pobožni spol. Isto tako autor upozorava, da »iz učene žene često postaje neverna (nereligiozna) žena«. Obrazovanjem ona »uobražava da nešto zna, srami se roditelja, počinje ih nipodaštavati i konačno time i boga, jer roditelji su božji zamenici na zemlji«.

U afirmaciji lika Bezgrešne Device posebnu ulogu je imao list Zgodnja Danica (kasnije Danica), koja je time izražavala direktne zahteve oficijalne crkvene hierarhije. Naime, papa Pij IX. je 8. decembra 1854. svečano objavio dogmu o bezgrešnom začecu Device Marije, čime je ideal Marije koji treba da ovladava svakodnevnim životom žene, dobio karakteristiku nedostižnosti za realne zemaljske žene. Većita nemogućnost potpune identifikacije sa ovim likom trebalo bi da ima trajni pozitivni učinak jačanjem straha i osečaja krivnje kao i spremnost na različite »zapovedi božje« kako bi se smanjila krivnja (greh). Na taj način se »mekšala« volja, motivaciona sfera pojedinaca, da su se time stvarali prostori za usvajanje »čvrstih« zahteva svakodnevnog življenja i za veru u pravilnost i pravednost ovog življenja.

Na nivou individualne svesti je u slučaju rađajućeg očaja, rahljenja poverenja u opravdanost postojeće uredenosti i eventualne neposlušnosti opet uvek neophodno prisutna Marija – »pomoćnica hrišćana« (Zgodnja Danica, 1980:2). Marija, inkarnirana u raznim likovima, je ono što rasterećuje pojedinca, koja ga odvezuje osečaja krivnje – različitih grehova. Olakšanja su čak i merljiva i uhvatljiva svakodnevnim zdravim razumom – na primer sto dana oprosta dobije, ko pobožno poljubi svetinju »čistog začeca Device Marije«... (Zgodnja Danica, 1980:120,121).

Naravno, uslov da Marija pomaže jeste u tome, da je čovjek veran (a veran mora biti da je uopšte primljen kao normalan čovjek među »ovčice božje«). Ovo se lepo izražava u pjesmi »Mariji na Planinski gori« (Zgodnja Danica, 1870:301):

»Ko pa zrem obraz tvoj mili,
Pribežal'še grežnikov!
Tolažilo dušni sili—
V serce šine up mi nov,

Up, da Mati boš prosila
tudi za-me Jezusa,
ker šč nikdar zapustila
Nis' prosilca vernega.«

Obećanje je jasno – odrešenje je uvek pri ruci, uvek se može popraviti zemaljska nepravednost, poniženja, patnje time, da je čovek uveren da je ovo božja volja i da se okrene pomoći božjoj i na taj način iznutra presvetli i pročisti. Realan ovozemaljski čovek nastupa samo kao točkić, ugrađen u veliki božji sat i mora delovati u skladu sa božjim planom.

Ovim putem na nivou individualne ličnosti – u pretstavama ljudi – popravljaju (i ukidaju) se različiti deficiti koje producira (mnogim legitimnim institucionaliziranim instrumentima i postupcima) društvena struktura. U ovom postupku »popravljanja« i kompenzacije kao metod upotrebljava se dualizam u objašnjavanju postojećeg stanja (nejednakosti), po kome se stvaraju bipolarni polovi na dimenziji ovozemaljski život/vječnost. Sve ono što je u vremenskom životu (koji je inače per definitionem samo nešto prolazno) neugodno i što se može vlastitim iskustvom (empirijski) proveriti, pretvara se u suprotnost u sferi vječitog života (koja nije više u dohvat vlastitog empirijskog proveravanja, nego je inherentan elemenat vjerovanja – da će tako biti). Tako se stvara ogrtač smisaonosti za različite deficite, kojima su izloženi naročito nemoćni a posebno žene. Ovim postupkom se stvara prepreka za postavljanje pitanja o stvarnim nejednakostima, o producentima ovih nejednakosti i o načinima opravdavanja ovozemaljskog svakidašnjeg (nepravednog) života. Seksistička podela rada (i svih drugih prava i mogućnosti) je samo »privremena«, dok se živi na ovoj »bednoj« zemlji; ali da bi stigli do pravednije podele (u okviru vječnosti) potrebno je baš prihvatiti postojeću podelu. Samo prihvaćanje postojeće uređenosti i djelovanja u skladu sa zahtevima ove (patriarhalne) uređenosti je *conditio sine qua non* dostojanstva čovjeka. U slučaju neprihvatanja postojećeg društvenog reda ne dolazi samo do stigmatizacije nego i do različitih drugih sankcija.

Za neverne uopšte je tako u crkvenoj, rodoljubnoj štampi samo jedna oznaka: ovo su patološki slučajevi. I ovo je nedvosmisleno izraženo u pesmi »Ave Marija in svoboduh« (Zgodnja Danica, 1870: 381):

Oh, bolnik je – za vse dobro
siromak ves slep in gluh;
ta napihnež pa se zove
nejeverni »svoboduh«.

Štampa je opevala i približavala ženama pozitivni lik uz istovremeno upozoravanje pred negativnim. Nasuprot »prave« linije života stavlja užasni lik ništavnosti, najgore muke koje sigurno nije prijatno podnositi: bolje je primarno žrtvovati samostalnost i ponašati se u skladu sa idealom (iako je per se nedostizhan) nego ući u »alternativu«. U pesmi »Duša Jezusa« (Radoslav, Zgodnja Danica, 1870:105) je ovo slikovito i ubedljivo izraženo:

»Brez tebe, Jezus! sem zgubljen;
Brez tebe ni mi moč živeti,
Ak' tvoja milost mi ne sveti,
V tamnici smertnega sem plena.
Brez tebe, moj Pastir presveti!
Zgubim le v greha se goševе,
Sem rop vsake koj skušnjave,
Ki iše v pekel me požreti.

Brez tebe, Jezus, ni resnice!
Serce ne more se ustavljati
Sovragom, već jih ne zmagvati,
Ki polni so zvijač, krivice.«

Mariju su stavljali u kontekste koji su odgovarali vremenu: upotrebljavali su ju veoma pragmatički za borbu protiv bezveraca i protiv zla (što je u saglasnosti sa konstrukcijom njene onipotentnosti, spremnosti da uvek i svuda pomaže). Marija postane kasnije, uz masovne pojave greha, »Žalosna Majka«, okružena sa »neprijateljskim rojevima«, »Majka – Mučenica«, koju muče grešnici – »krvnici« (što je lepo izraženo u pesmi »Jezus sreća svojo žalostno mater«, Danica, 1905: 104).

Na nivou ideološke refleksije sigurno nije slučajno strogo razdvajanje između javnog i privatnog. Stvarna potreba svakog čoveka po intimnosti i privatnosti je ovde većinom zloupotrebljena i njena sfera raširena u skladu sa potrebama dominantnih slojeva, da bi na taj način što jeftinije i što prostije mogli obezbediti dovoljno (bogobojaznih) pokornih bića.

Neophodnu podređenost sfere privatnosti javnoj, razumskoj sferi opravdavali su spolnom raspodelom, a ujedno stvara se izgled (privid) nezavisnosti odnosno nepovezanosti: kao da je čovek ovde slobodan i samostalan, što je – iako veoma ograničeno – važilo za muške »gazde«. Ovaj privid zasniiva se na dominaciji muškarca, koji je – opet ideološki ali bliže stvarnome – formirao svet više po svojoj meri; *on* je taj, koji formira porodicu, *on* je taj, koji odgovara za porodicu, *on* je u javnosti zastupa, itd. Radi se o vertikalnoj povezanosti legitimne moći, dok njene nagomilane negativne učinke podnosi žena, koja se mora svima pokoravati.

Obzirom na određeno primarno porodično delovanje žena, kao jedino prirodno (mati=ženski poziv) razumljivo je da bilo kakvo ulaženje u javnost (u obrazovanje, viši rad, političko odlučivanje) je neprimereno i u suprotnosti sa »prirodom«. U skladu sa »prirodom« je samo toliko, koliko pomaže jačati »pravu« prirodu (adekvatno obrazovanje za domaćinstvo i slične poslove, uključivanje u katoličke političke organizacije i društva, itd), bez koje »nema najslade povezanosti među ljudima – ljubavi« (Rimski katolik, 1891:24–26). A. Mahnič npr. traži (Rimski katolik, 1894–59) »da se ženi da ono obrazovanje, koje traži njena priroda i njen poziv u društvu«.

Drugačije je sa likom muškog! »Mladići moraju usvojiti znanja za mušku dob, da će morati u državi, u porodici u crkvi obavljati javne poslove. Za ove poslove, za javnost žena nije! Žena budi dobra i poslušna kćer, verna, stidljiva nevesta, pobožna, savesna majka. Za to joj je dao Stvaraoc blago srce. Srce, dakle valja obrazovati i oplemenjivati u ženskim školama pred razumom. Ne učenih, nego blagih, pobožnih, stidljivih žena nam je potrebno. Ne stvarajmo žena, koje sve znaju! I bez toga su nasledile od majke Eve suviše veliki komad radoznalosti: sve žele videti, sve onjušiti, na svemu jezik brusiti!... Učimo ih ljubavi do boga i bližnjeg, samilosti do sveta koji pati – i žena će biti dika i blagoslov našem društvu!« (ibid.).

Zajednički imenitelj definisanjima (koja su prevladavala krajem 19. stoljeća) razlika između lika žene i muškog je potreba da se izradi primerna žena i primeran muškarac po principu suprotnog dualizma: što je sastavni dio dostojanstva muškog bića kod žene je faktor destrukcije njenog dostojanstva (i obrnuto).

DOSTOJANSTVO ŽENE I SAVREMENA KATOLIČKA CRKVA

Ako se ograničimo na definisanja uloge žene u društvu (van crkvene organizacije), koja su prevladavala do Drugog vatikanskog koncila, možemo utvrditi, da su prevladavale interpretacije, koje su bile »tradicionalne« i koje smo upoznali u glavnim crtama na primeru slovenačke situacije krajem 19. veka. Dostup do dostojanstva za ženu bilo je moguće samo kroz recepciju uloge »sluškinje gospodnje«, koja je primarna i »prirodno« predestinirana za rađanje, za materinstvo i baš zbog toga i za podređenost muškome. Ovaj put do dostojanstva glorificirao se i ulepšavao, kako bi bio što privlačniji i prihvatljiviji za žene. Dualizam u interpretacijama omogućavao je udaljavanje od gorućih stvarnih problema većine žena uz predstavu najozbiljnije i jedine pravilne definicije »lošeg« položaja žena, naročito onih, koje su bile prinuđene da odlaze iz svog »kraljevstva« (obitelji).

Uspriko tome što je s papom Ivanom XXIII, kao i sa Drugim vatikanskim koncilom iniciran zaokret u shvatanju ženske uloge, ovaj proces je ograničen uvijek iznova sa argumentima o »izvorni prirodni« žena i nužnoj životnoj perspektivi koja proizlazi iz ove (stvarno svakome uočljive) činjenice (više o tome Jogan 1986 i 1988b). Fetišizacija (patrijarhalno shvaćenog) materinstva i redukcija žene na podređeno obiteljsko biće prisutna je i u novijim dokumentima katoličke crkve (npr. enciklika papa Pavla VI – *Humanae vitae* 1968; Poslanica o ljudskom radu Pape Ivana Pavla II 1981 i naročito njegovo Apostolsko pismo o obitelji). Čak u Apostolskom pismu sa atraktivnim i obećavajućim naslovom *Mulieris dignitatem* (1988), definisanje uzoraka za pravilno i dostojanstveno postojanje i djelovanje žena ostaje na razini moralnih kompenzacija za stvarne deficite u patrijarhalnoj organizaciji života a to znači, u okviru (legitimizacije) ovozemaljskog (patrijarhalnog) reda koji zbog svog postojanja (nužno) producira podređenost žene.

ZAKLJUČAK

Zbog prevladavanja bipolarnog i jednodimenzionalnog konstruiranja ženskog lika u drugoj polovini 20. stoljeća (žena kao majka i obiteljsko biće: žena kao seksualni objekt) – naročito u masovnim medijima, i zbog različitih oblika (i intenziteta) diskriminacije u svim društvima, pitanje dostojanstva žene svakako je jedno od centralnih pitanja savremenog čovječanstva. Istorijsko iskustvo nas upozorava, da je za dostizanje stvarno boljeg položaja žena potrebno puno strukturalnih društvenih promena, koje temelje na principima ravnopravnosti i jednakih mogućnosti za pripadnike i muškog i ženskog pola.

Ove promene se već dešavaju (ne smijemo zaboraviti pozitivnih iskustava pojedinih društava u Jugoslaviji), i toliko su efektivnije, koliko više stoje na jednostavnim zahtjevima, koje je npr. jasno definisalo švedsko društvo (Jogan, 1986: 11–12) i u kojima se naglašava kao cilj razvitka da bi svaki čovjek, bez obzira na pol, imao ne samo jednake praktične mogućnosti za obrazovanje i za zapošljavanje nego i u principu jednaku odgovornost za svoju egzistencu, da bi se podelila odgovornost za njegu djece i izdržavanje doma i da bračna veza nije sredstvo za ekonomsko izdržavanje žena. Za žensko osećanje većeg

poštovanja i stvarne ravnopravnosti stvaranje takvih uslova jedan je od najozbiljnijih zadataka savremenog društva.

Literatura

- Bamberger J. Mit o matrijarhatu – zašto u primitivnom društvu vladaju muškarci? U: Papič Ž., Sklevicky L. (izd.) *Antropologija žene* Beograd, Prosveta: 1983:252-277.
- Beer U. *Geschlecht, Struktur, Geschichte*. Frankfurt/New York, Campus: 1990.
- Jogan M. *Ženska, cerkev in družina*. Ljubljana, De: 1986a.
- Jogan M. *Zaposlenost žensk in spreminjanje družine*. Istraživački izveštaj, RI FSPN, Ljubljana, 1986.
- Jogan M. Patriarhalizam, mizoginija i religija. U: *Sociologija*, Beograd 1988, XXIX, 2-3: 363-377.
- Jogan M. Androcentrična kultura in osvobajanje žensk. U: *Zdravstveni vestnik*, Ljubljana 1988a; 57 suppl. II. br. 6: 10-21 (1988a).
- Oklobdžija M. O ljudskom dostojanstvu. U: *Revija za sociologiju*, Zagreb, XX, 3-4: 255-262.
- Ortner S. Žena spram muškarca kao priroda spram kulture. U: Papič Ž. Sklevicky L. *Antropologija žene*, Beograd, Prosveta: 1983: 152-183.
- Strasser H. Razredne strukture in razredne teorije, U: *Teorija in praksa*, Ljubljana, 1988, 25: 7-8: 1057-1069.

Summary

The author discusses the question of woman's dignity as a problem inseparably connected by social structure and its continuous processes of (re)production of class and gender inequality. The general feature of past and present societies (and male dominated cultures) is namely the secondclass and subordinated social position of woman, legitimized mostly by her natural role.

On this basis of the heuristic model, which discovers the connection of class and gender domination, author presents the patriarchal construction of woman's marginality and subordination by help of the image of Virgin Mary (in Slovene society at the end of 19th century). By another's estimation, the latest document of the Catholic Church include similar (basically patriarchal) pattern of woman's earthly behavior; this means that these explanations do not support the structural social changes in favour to the shaping really equal possibility for woman in all main spheres of life.